

MARIA MONTESSORI

Narodila se v roce 1870 v Itálii. V roce 1896 po ukončení studia medicíny se stala první italskou lékařkou. Pozorování v její klinické praxi ji přivedla k analýze učení dětí. Svoji pozornost upřela na způsob jejich vývoje v závislosti na okolí, které je bezprostředně obklopuje.

V roce 1906 přijala nabídku pracovat se skupinou šedesáti dětí z dělnických rodin v římské čtvrti San Lorenzo a založila tu první dětský dům Casa dei Bambini.

Tady také vznikla vzdělávací metoda Montessori. Svoji metodu postavila na výsledcích své vědecké práce, která byla zaměřena na schopnost dětí přijímat téměř bez jakéhokoliv úsilí poznatky ze svého okolí a na jejich neúnavný zájem o práci s pomůckami. Všechno vybavení, všechna cvičení i technika, kterou Marie Montessori vyvinula, vychází z poznatků získaných při jejím pozorování dětí vyvíjejících činnost přirozeně a samostatně bez asistence.

PŘIPRAVENÉ PROSTŘEDÍ

Vývoj každého člověka je výrazně ovlivněn vnějším prostředím. Neustále probíhá interakce mezi jedincem a okolním světem. Děti jsou citlivé a vnímavé na vnější podněty, které jsou důležité pro rozvoj jejich intelektu a orientaci v životě.

Marie Montessori považovala úlohu prostředí za důležitý didaktický faktor a podle toho je upravovala.

- Prostor by měl poskytovat předměty, které by uspokojovaly citlivost jednotlivých vývojových fází dítěte. Je důležité, aby tyto předměty podněcovaly stále vyšší úroveň zájmů, aby ho vedly kupředu a podporovaly proces učení.
- Vnější prostředí by mělo být uspořádané, nepůsobit chaoticky, a tím neztěžovat dítěti orientaci. Úkoly je třeba připravit tak, aby je dítě mohlo plnit samo bez zásahu dospělého.
- K činnosti vyzývá bohatá nabídka jednotlivých aktivit, podněcující zájem dítěte. Cíl činnosti by měl být viditelný a pochopitelný. Dítě potřebuje objevovat samo svým tempem bez přílišného usměrňování dospělého.
- Optimální prostředí má umožňovat i podněcovat samostatnou volbu činnosti a volnost pohybu. Bez nich si dítě nemůže v předložené nabídce vybrat to, co jej oslovuje. Učitel dává dítěti volnost a nebrání mu ve spontánní práci. Pomáhá volit pomůcky a chápat jejich smysl.
- Děti jsou také zapojeny do péče a starost o toto prostředí. Samy uklízejí jednotlivé pomůcky zpět do polic, starají se o květiny, o zvířátko...

Prostor třídy je rozdělený pomocí otevřených polic s pomůckami do jednotlivých koutků. Tyto koutky jsou tematicky zaměřeny na vzdělávací předměty pro danou věkovou skupinu dětí. Najdeme zde např. koutek matematiky, českého jazyka, kosmické výchovy (slučuje oblasti botaniky, zeměpisu, historie, zoologie..)čtenářský, hudební, výtvarný koutek. Lavice jsou rozmístěny v jednotlivých koutcích, počet a způsob rozmístění závisí na tom, jestli zde probíhá práce individuální nebo skupinová.

Součástí třídy je i místo na setkávání dětí tzv. „komunitní kruh“, který zde představuje elipsa namalovaná či nalepená na koberec. Zde děti zahajují vyučovací den (sdělují si pocity, seznamují se s denním plánem..) a zde den také končí (výměnou poznatků, oceněním práce, spolupráce...).

SVOBODNÁ VOLBA

Svoboda znamená nezávislost, volnost, osvobození, projevuje se v činnosti, spontánní lidské aktivitě, která má ale své hranice.

Marie Montessori hovoří o svobodě biologické, sociální a pedagogické.

- Biologickou svobodou myslí svobodu pro tvořivé síly, které jsou hnacím činitelem individua.
- Sociální svoboda souvisí se společenským prostředím, ve kterém dítě vyrůstá a utváří se sociální kontakty mezi dětmi i vůči dospělým.
- Svoboda pedagogická se uskutečňuje ve škole. Spočívá ve vedení dítěte k samostatnosti, uvolněním jeho energie pro svobodnou samostatnou činnost.

Výchovný prostředkem je svobodně volená činnost, která vychází z potřeb dítěte, není vnucována zvenčí.

Dochází při ní ke koncentraci pozornosti. Podněcovatelem je zde přizpůsobené prostředí, odpovídající úrovni dítěte, ale zároveň i podněcující k dosažení úrovně vyšší.

Svoboda neznamena bezcílne hledání a jednání.

Pedagogika Montessori má přesně propracovaný systém jednotlivých kroků při osvojování znalostí tak, že dítě nepotřebuje pomoc dospělého.

Dítě má možnost si volit:

- místo ve třídě (stůl, kobereček)
- činnost
- samostatnou práci nebo spolupráci se spolužákem, učitelem
- vyjádřit svůj pocit, poznatek, zkušenost

KONCENTRACE POZORNOSTI

Koncentrací = polarizací pozornosti se rozumí seskupení všech tělesných i duševních sil, které vedou k hlubokému ponoření se do činnosti. Předměty, se kterými se dítě během života setkává, ho oslovují a probouzejí jeho zájem. V průběhu polarizace pozornosti dochází k aktivnímu kontaktu dítěte s předmětem. Dítě soustředí své síly k zaměření celé bytosti k dané věci, odpoutává se od okolí.

Nejvhodnější podmínky pro polarizaci pozornosti jsou:

1. Sledování senzitivních fází.
2. Nabídka vhodných materiálů a programů, které odpovídají nastupující senzitivitě a rozvíjejí ji.
3. Práce vychovatele, která spočívá v přípravě prostředí a změně sebe samého.
4. Svoboda dítěte a podpora jeho iniciativy, pohybu a volby činnosti.

Soustředěná práce probíhá v několika fázích:

1. Fáze přípravy
Dítě je neklidné, hledá nějakou činnost, následuje své zájmy. Když ji nalezne, shromáždí předměty, připraví si pracovní místo a tím se vnitřně naladí.
2. Fáze velké práce
Dítě se intenzivně věnuje vybrané práci, odmítá rozptýlení a vydrží při ní tak dlouho, pokud uvnitř nepocítí spokojenost.
3. Fáze doznívání
Dítě zpracovává poznatky, objevy, hodnotí, zobecňuje, porovnává s ostatními. Poté nastupuje zklidnění, dítě prožívá radost a uspokojení. Uklidí všechny předměty a věnuje se opět něčemu dalšímu.
4. Návyk na práci
Pokud se stane soustředěná práce zvykem, stabilizuje se chování dítěte tak, že si samo zachovává vnitřní rovnováhu. Začíná být svým pánem.

Důležité je dokončení celých cyklů aktivit, protože až dvě poslední fáze jsou pro dítě přínosem po stránce vědomostní a rozvoje osobnosti. Dítě se během vlastní aktivity přesvědčuje, že ovládá svoje jednání, a stává se tak pánem sebe sama. Svobodná práce se tak jeví jako základ vnitřní disciplíny.

SENZITIVNÍ OBDOBÍ

Senzitivní fáze jsou zvláštní vnímavosti, které se vyskytují v dětském věku. Dítěti souží k tomu, aby mu umožnily získání různých schopností. Trvají jen určitou dobu a nenávratně se zakončí, ať jsou využity nebo ne. Člověk se nikdy jistě věci tak jednoduše nenaučí jako v odpovídající citlivé fázi. Každý charakterový rys se vyvíjí na základě impulsu a během krátkého ohraničeného časového období.

Dospělý nemůže z vnějšku na tato citlivá období zapůsobit, nemůže je ani ovlivnit. Může jen dítě pozorovat a dát mu v připraveném prostředí to, co v této fázi potřebuje.

ÚLOHA UČITELE

Učitel v Montessori pedagogice

- sleduje vývoj dítěte, jeho senzitivní fáze, kterým přizpůsobuje vhodné prostředí a materiál.
- pomáhá dítěti v orientaci ve světě, ale nevnučuje mu své představy a přesvědčení.
- odstraňuje překážky, které narušují vývoj dítěte.
- dbá na to, aby práce dítěte nebyla přerušována.
- sleduje sociální vývoj dítěte, jeho začleňování do kolektivu dětí a dospělých.
- podporuje jak individuální tak i společnou práci, která vede ke spokojenosti všech.
- sleduje dítě při činnosti a jeho chování. Pozoruje aktivitu dítěte, výběr jeho práce, zda ji dokončí a s jakým úspěchem, kolikrát ji opakuje, zda má vytrvalost a jaké pokroky udělá.
- nikdy zbytečně nezasahuje nebo neopravuje.
- po představení pomůcky vyzve dítě, aby ji použilo tak, jak to udělal on sám. Když dítě dá najevo svými reakcemi, že je schopno pomůcku používat, učitel ví, že ji představil

v pravý čas. Pokud dítě nereaguje se zájmem, je to pro učitele signálem, že neodhadl správný moment ukázky, a navrhne práci s pomůckou jiný den. Neexistuje žádné upozorňování nebo posměch. Dítě by nikdy nemělo být dohnáno k tomu, aby se cítilo jako hlupák. Učitel chce, aby jeho žáci byli úspěšní, a aby se to podařilo, musí se jimi nechat vést a nenutit je, aby ho následovali.

- zaznamenává pořádek či nepořádek při práci, změny chování v průběhu práce, vlastnosti a reakce na vnější podněty, interakci mezi ostatními dětmi.
  - pozoruje, ale slovně nehodnotí. Zaznamenává změny jenom vzhledem k danému dítěti, nesrovnává ho s ostatními.
-

KÁZEŇ A DŮSTOJNOST

Má-li dítě možnost volby a může se plně soustředit na vybranou činnost, stává se vnitřně aktivně ukázněné.

Nezažívá-li posměch, hodnocení, srovnávání, ponižování v podobě trestu a kázání, má prostor pro své vlastní učení se.

DIDAKTICKÝ MATERIÁL

Pro připravené prostředí podněcující k aktivitě se využívá speciálně upravený didaktický materiál. Materiál je prostředkem, který pomáhá dítěti v jeho aktivním svobodném rozvoji a má své specifické vlastnosti.

- **Ohraničení, omezení**
Počet věcí, které dítě obklopuje, by neměl ztěžovat orientaci. Příliš mnoho podnětů působí chaoticky a zatěžuje psychiku dítěte. Bere odvahu při pronikání do světa. V Montessori třídách najdeme sice pomůcek mnoho, ale každá má svoje přesně určené místo. Dítě je seznámeno s jejich polohou a po práci je vrací zpět. Ohraničení souvisí i s počtem exemplářů. Od každého je v místnosti jen jeden. Dítě se musí naučit respektovat ostatní, pokud chce pracovat s pomůckou, kterou si vybral někdo jiný. Učí se, že nemůže mít všechno hned.
- **Estetické kvality**
Atraktivnost předmětu je silnou motivací, přitahuje pozornost dítěte a vyzývá ho k činnosti. Estetické kvality ovlivňují také vývoj estetického cítění. Vedou k vytváření pocitu zodpovědnosti. Větší nabídka krásných předmětů nutí dítě k rozhodování při volbě práce, která je předpokladem svobodného jednání.
- **Podněcování aktivity**
Pomůcka má podněcovat činnost. Kvalitní materiál by měl zájem vzbudit natolik, aby dítě při práci vytrvalo. Dítě pomůcka přitahuje, pokud s ní může manipulovat, brát ji do rukou, ne ji pozorovat a obdivovat.
- **Kontrola chyb**
Materiál je konstruován tak, aby dítě samo poznalo chybu. Například při vkládání válců do otvoru zrakem zjistí, že velikost válce a otvoru neodpovídá. Kontrola chyby spočívá v materiálu samém. Dítě okamžitě zná výsledek, opravuje se samo. U složitějšího materiálu pomáhají získané poznatky a zkušenosti.

Kontrola chyb má řadu pedagogických funkcí:

- Dítě chybu samo vyhledává a opravuje. Role vychovatele při kontrole ustupuje do pozadí.
- Sebekontrola tak vede k nezávislosti a samostatnosti.
- Dítě pocítuje větší uspokojení, získává tak konkrétní zpětnou vazbu, že činnost byla správně provedena.
- Z pohledu pedagoga je kontrola chyb informací o práci orgánů a jejich poruše; pomáhá odhalit defekty.

Dítě by nemělo být opravováno a hodnoceno druhou osobou. Samo by si mělo uvědomit, co zvládlo a co je třeba ještě zlepšit. Pokud dospělý zasahuje, může nevhodným způsobem ovlivnit psychiku dítěte.

CESTA K SEBEHODNOCENÍ

Děti v Montessorri pedagogice nejsou vedeny ke srovnávání a soutěžení s ostatními, ale trénují sebehodnocení.

Při posezení v „komunitním kruhu na elipse“, mohou vyjádřit, co se jim ten den podařilo, z čeho měly radost, proč se jim něco nezdařilo apod.

Samy si vytvářejí pravidla soužití ve třídě, doplňují je o nově vzniklá v běžných denních situacích, řeší problémy, které nastaly.

Není zde hodnocení klasickými známkami. Dítě a učitel pouze ocení, jaké se pokroky v dané oblasti podařily.

Děti si zakládají portfolia a každý má své desky se záznamovými listy. To jsou přehledy učiva, kde si postupně vybarvují políčka s popisem učiva, které zvládly.

Vysvědčení se slovním hodnocením děti dostávají v pololetí a na konci školního roku.

SPOLUPRÁCE S RODIČI

V Montessori zařízeních je spolupráce s rodiči velmi důležitá.

Třídní schůzky bývají téměř každý měsíc, rodiče mají během vyučování volný vstup do třídy.

Rodiče se podílejí na materiálním vybavení, jsou zapojováni do různých akcí třídy a školy.

Je důležité, aby přístup rodiny k dítěti byl v souladu s montessoriovským přístupem. Proto probíhá vzdělávání rodičů na kurzech, přednáškách.